

चादाबा

मे १९६८

मराठे यांनी इंग्रजांशी एक संघी करून घेतली. त्यानंतर शैलूरचे तिसरे युद्ध झाले.

दोन वर्षे हे युद्ध चालू होते. यत्तुतः तीन युद्धे झाली. पहिल्या युद्धात टिपूने इंग्रजां पेक्षा वास्तू चातुर्य दाखविले. म्हणून दुसऱ्या युद्धाच्या नेहमी कॉर्नवॉलीस याने युद्धाची सुरुवातःच्या हाती घेतली. त्याने वेल्श व आंग्ल मार्गे हल्ले करीत २१ मार्च ११९१ या रोजी बंगळूरला वेढा दिला व ते काबीज करून १२ मे रोजी तो परिकेला येथे पोचला. हे स्थान टिपूची राजधानी श्रीरंगपट्टण पासून नऊ मैल पूर्वेक होते. या युद्धात देखील टिपूने अपूर्व चातुर्य व पराक्रम दाखविला.

नंतर टिपूने ३ नोव्हेंबरला कोईंबूरला काबीज केले. परंतु त्याच्या राजधानीच्या राटेनाचे बोगरी विले कॉर्नवॉलीस याने

मुंबईच्या सैन्याच्या मदतीने सर करण्यासाठी वेढा दिला आणि ५ फेब्रुवारी १७९२ या रोजी लुटू श्रीरंगपट्टणलाच वेढा दिला.

टिपूने राजकारणी धोरण दाखवून स्वतःचे रक्षण करून घेतले. परंतु इंग्रजांशी सतत युद्ध करीत राहाल्याने कायदा नांदी हे पण त्याने ओळखले. म्हणून १७९२च्या मार्च महिन्यात श्रीरंगपट्टण येथे तह झाला. या तहामध्ये टिपूला आपले अर्धे राज्य सोडून पावे लागले. कृष्णा नदीच्या काठा पासून पैवार नदीपलीकडचा प्रदेश निजामाचा व दुसरा प्रदेश मराठ्यांना अथवा कामला. असा तऱ्हेने मराठ्यांचे राज्य तंगमद्रा नदीका येऊन मिळले. मलबार, कर्ग राजावर अधिकार, विडुगळ व आजूबाजूचा प्रदेश आणि तुळसात भरपाई ३० लाख सुवर्णमुद्रा इंग्रजांच्या वांट्याला गेले.

कर्णावुनांची जन्मकथा

देवांचा प्रमुख वर प्रजापती याने एकदा महायज्ञ करण्याचा संकल्प केला. त्याने, ब्रह्मा, विष्णु, महेश, शंकर, किलर आदि-कास निमंत्रणे पाठविले. यज्ञशालेत देव आणि गारदादि मुनि हजर होते.

यज्ञ सुरू होण्यापूर्वी, त्रिमूर्ती पैकी कोणाला तरी आधिपत्य थाबवाचे होते; पण कोणाला याबबबब हा प्रश्न उभा होता. कारण ब्रह्मदेव साक्षात सृष्टिकर्ता; विष्णु सर्व शक्तिमान व सर्वोत्तम चतुर; शंकर हा फार उदार पण महाश्रीही. तिघांपैकी कोणाला ही आधिपत्य दिले तर इतरांना राग येणार. तेव्हा या संकरातून काही मार्ग काढून याबबबब प्रजापतीने नारदाका एका बाजूला बोळावून विचारले.

नारद दक्षाका म्हणाला—'तुला कशाका ही मानगड. तू तांबुल म्हणजे विडा नेऊन तिघांसमोर ठेव आणि त्यांनाच म्हण—'त्यांच्या पैकी कोणी ही आधिपत्य स्वीकारून विडा उचलावा.'

दक्षाने तसेच केले. त्रिमूर्तींनी परस्परांकडे पाहिले. ब्रह्मदेवाने कोणाका आधिपत्य देण्याची बरज्ज कास, असे सांगून आपले अंग काढून घेतले. विष्णु व महेश दोघांनी परस्परांकडे दुसऱ्याच्या मनासका हेतू ओळखण्यासाठी पाहिले. कारण दोघांना वाटत होते की दुसऱ्याने नकार दिला की आपण विडा उचलावा.

रोनटी विष्णूने हिमवत करून विडा उचललाच. आपल्याला विचारल्या शिवाय विष्णूने विडा उचलेका पाहून शंकराका राग आला.

त्या सगळ्याभरात शंकराने आपले विद्वत् उचळून जमिनीत रोवले. त्यामुळे पृथ्वीतून एक बवंडर रूप बारण करून एक महाकाय पुरुष मकड झाला. त्याच्या देहावर सात फावचे, कर्णकुंडल व वनुष्य-बाण होते.

शंकराने त्या महाकाय पुरुषाकडे आशीर्वाद दिला व विष्णुकडे बोट दाखवून "त्याचा सपाचार से!" असे सांगितले. त्यानंतर शंकर कैलास लोकी निवून गेला. त्या महाबाहूने रौद्ररूप बारण करून विष्णूवर हल्ला केला. विष्णु शबरून पळू लागला. कधी अरून घ्यायची? शंकराची शक्ति त्या शिवशक्तीने त्याचा पाठलाग सुरू केला. शंकराहून जास्त शक्तिशाली कधी काय

दोचे पळत पळत एका मैदानाल पोचले. तेथे विष्णूने महाशक्तीवर व त्याने विष्णूवर शरद्विही सुरू केली. विष्णूच्या बाणाचा त्या महाशक्तीच्या देहावर काही परिणाम होत नव्हता. कारण त्याच्या देहावर सात फावचे होती. परंतु महाकायाचे बाण विष्णूला लावत. त्याचे स्त्रीर स्त विशंत झाले व रक्ताची पार वाहू लागली.

विष्णु चतुर होताच. म्हणून तो विचार करू लागला की या संकटातून कोडवणूक हल्ला केला विष्णु शबरून पळू लागला. कधी अरून घ्यायची? शंकराची शक्ति त्या शिवशक्तीने त्याचा पाठलाग सुरू केला. शंकराहून जास्त शक्तिशाली कधी काय

शक्ती. ती तर मातीतून जन्मली आहे. त्या शक्तीचा नाश करण्यासाठी मातीतूनच दुसरी शक्ति निर्मिली पाहिजे.

असा विचार करून विष्णूने त्याच्या रक्ताने भिजलेली थोडी माती उचळून एक लहान बाहुली तयार केली व तिच्यात माण ओतला. ती विष्णूची शक्ति वनुष्य बाण वेळून शिवाने निर्मिलेल्या महाशक्तीसमोर उभी राहली. दोन्ही शक्तींचे परस्परांशी घोर युद्ध झाले.

विष्णूच्या शक्तीच्या प्रत्येक बाणाने शिवशक्तीचे एकेक कवच तुटून गेली

पडले. सहा बाणांच्या बाधामाने सहा कवचे तुटून गेली पडली. आता शिव-शक्तीच्या शरिरावर एकच एक कवच उरले. तेव्हा त्या पुरुषाने मैदानांतून पाय काढला आणि सूर्याकडे जाऊन सूर्यमंडळात आश्रय नागिराळा. शरणागतताक आश्रय देणे संपुष्टाचे लक्षण आहे. म्हणून शिवशक्तीला मूर्खाने आश्रय दिला.

इतक्यात शिवशक्तीचा पाठलाग करीत विष्णु सूर्यमंडळापर्यंत आला व शिवशक्तीला मंडळाबाहेर काढून टाकामला त्याने सूर्याकडे सांगितले.

तेव्हा सूर्याला कळले की विष्णूच्या कोपाकडे मिळून शिवशक्तीने सूर्यमंडळात आश्रय मागितला होता. म्हणून सूर्याने कापल्या हत्तींनी नमस्कार करून विष्णूची क्षमा मागितली व म्हणाला—“प्रभो! तुम्हा कोप झाल्याने हा मंदून माझ्या आश्रयाकडे थांबला आहे हे मला माहीत नव्हते. म्हणून मी त्याला नमस्कार दिले. मी त्याला सोडून दिले तर मला कायमचा एक कलंक लागेल. म्हणून आपणच आम्हा दोघांची एक राखण्यास काही तरी उपाय सुचवावा.

विष्णु थोडा वेळ विचार करून म्हणाला—

“ठीक, तसेच काही तरी करू या. तू शिवशक्तीला आपल्या जवळच ठेवून घे. पुढे ह्यापर सुगाव महाभारत युद्ध होईल. त्यात धृतराष्ट्र व पांडू या दोघां भावांच्या गुलाचे आपसांत युद्ध होईल. पांडूची

नायकी कुंतीच्या असतावाच तुम्ही परीक्षा घेण्यासाठी तुम्हा जवळच रा मागील. तेव्हा तू ही शिवशक्ती पुन्हापुन्हा तिला दे.” जसे सांगून विष्णु निघून गेला.

त्यानंतर विष्णु आपली शक्ती वेढून इंद्राकडे गेला आणि म्हणाला—“देवेन्द्र! ही विष्णुशक्ति आहे. तू आपल्या जवळ ही ठेव. पुढे ह्यापर सुगाव कुंती पुत्रमासीचा वर मागील तेव्हा तू ही शक्ति तिला दे.”

सूर्य व इंद्र दोघांनी विष्णूच्या आज्ञेप्रमाणे कुंतीला पुत्ररूपे शिवशक्ति व विष्णुशक्ति दिली आणि अनुक्रमे कर्ण व अर्जुन जन्मले. पुढे विष्णूनेच ह्यापर सुगाव युद्धात अर्जुनाला सहाय्य करून फर्माचा वध करविला व अशा तऱ्हेने शिवशक्तीने गुलाचे आपसांत युद्ध होईल. पांडूची निर्मूलन झाले.

पडकें दुकळ

१३१

[जिवाजी बरोबर सर्व गावकरी पुन्हा बाघरांच्या वस्तीत शाले. विक्रमदेसरीने जिवाजीला ताखपजांची पिसवी दाखवून त्याचे आग्रोरा पुन्हा मळपुत्र नदीच्या खोऱ्यात गेले असल्याचे समितले. जिवाजीने ती पिसवी जाणावयास मानिले. त्यात येऊन एक विचित्र आकृतीचा मनुष्य एकाएका प्रगट झाला, सर्व वकित होऊन त्याच्याकडे पाहू लागले.—पुढे]

तो भयंकर आकृतीचा मनुष्य एकेक पाऊल वाही.” जसे म्हणत त्याने पिसवीसाठी पुढे टाकीत जिवाजीजवळ आला व हात पुढे केला.

म्हणाला—“तुम्हाला स्वतःवर आपले मरण जिवाजी प्रथम बाघराला, एण थोळ्या ओढवून स्वाक्याचे तसेच तर ही पिसवी वेळाने स्वतःच्या सावकून व डोळे बघाऊन मला या, मी येऊन एक हवार नवें स्था करण्य आवाधात म्हणाला—“घरी आलेल्या पडक्या देवळाचा पुढारी आहे. ते राहण्या- राहण्याचा, मग तो आगांतुक्त असला व तादी जो कोणी मळपुत्र नदीच्या लोंढाला येईल ते बोलत बसला तरी खोच्याकडे गेला तो जिवंत परतला त्याच्याशी सद्गुणवहारच करताव. म्हणून

“बाघरा”

Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

20 / 176

व विक्रमकेसरी दोघांनी चटकन पुढे होऊन वार उचवले. पण बाहेर काळोच होता. घराच्या सभोवती जे कुंपण होते त्याच्या चारी बाजूला चार शहर पाहरेकरी पडले. दैत होते. शिलीमुखने जवळ जाऊन त्यांना विचारले—“सुतासारखी लांब व काळे कपडे-वाला इफजून कुठे गेला ?”

“काले कपडेवाला ! असा कोणी मनुष्य नाही जाला बुवा भा बाजूला.” चकित होऊन पाहारेकरी म्हणाले. इतक्यात काळे कुत्रे भुंकेत तरावाकडे पळू लागले. विक्रमकेसरी व शिलीमुख दोघांनी विचार करण्यात आले वेळ न घालता त्या बिरने त्याचा पाठलाग सुरू केला.

दोघे तरावाजवळ पोचले तेव्हा त्यांना तरावात काहीतरी मोठी वस्तु पडल्याचा आवाज ऐकू आला. सरोवराच्या चारी बाजूला वाट झाडीच्या आड सावली सारख्या मनुष्य-आकृती फिरत असलेल्या त्यांना दिसल्या. विक्रमकेसरी हळून म्हणाला—“शिलीमुख ! जंगलात माझ्यावर एकाएकी हल्ला करणाऱ्यांचा पुढारी हा विचित्र व भयंकर नाकृतीचा मनुष्यच जसावा असा मला संशय येत आहे त्याला किंवा त्याच्या अनुयायांपैकी

कोणा एकाला धरले तर त्या भयंकर माणसाचे गुड कळण्याची शक्यता आहे.”

“होका, तर मग कापण दोघे एकाच बाजूला न जाता दोन दिशांनी अडक वा.” जरी म्हणत शिलीमुख दाव्या बाजूने व विक्रमकेसरी उजव्या बाजूने निघाले.

वाट झाडीच्या आडून शिलीमुखला त्याचे बोलणे व वाळलेल्या पानांवर त्याच्या पावलांचा आवाज ऐकू येत होता. वर त्यांना तांबडा बुवा भुंकेत होता. त्याने विचार केला, त्या माऊन त्या सर्वांचा पुढारी पुढे जात असवा कुठ्याका बोलवले तर त्याला मदत मिळेल. पण चोरांना वंशनीतरी पाठलाग करीत असल्याने कळेल. माण-कण्यांना पहिल्यानेच कळविले म्हणजे तर त्यांच्या मदतीने चोरांना पकडता आले जाऊते. फक्त दोघेच घराबाहेर पडले व इतके दूर निघून आले हे देखील लुकले.

असा विचार करीत तो हळूहळू चालत असता एक चोर आपल्या साथीदारांना जे म्हणत होता ते त्याला ऐकू आले. “चल, चला पुढे. पुढाऱ्याने आपला तिसरा डोळा उचवला आहे.” त्यानंतर थोड्याच वेळाने चोर झाडीच्या आडून घाई घाईने सरोवरा-

पातून थोड्या अंतरावर एका आपराईच्या बाजूला जाऊ लागले.

पुढाऱ्याने तिसरा डोळा उचवला म्हणजे काय भुवा ! चकित होऊन शिलीमुख आमराईच्या बाजूला राहू लागला. तेथे एका झाडाजवळी सहासात फूट उंचीची जाला एकदम प्रज्वलित होऊन मंद झालेली दिसली. तोच का पुढाऱ्याचा तिसरा डोळा ! आश्चर्य आहे ! गेली हजारावर्षे तो त्या देवळाचा पुजारी आहे, म्हणे आता तो तिसरा डोळा उचवून बंद करतो आहे, म्हणजे काय ! हे सर्व सरे आहे की खोटे !

बांदोबा

बांदोबा

Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

22 176

“जय शंकर माते चंदी!” आणि आभराईच्या बाजूला जी ज्वाळा लहान मोठी होत असलेली दिसत होती तिकडे पावला.

आभराईच्या जवळ पोचताच ती ज्वाळा दिसत नाहीशी झाली. त्याच वेळी चौघापाच जणांचा चारुण्याचा व आपसात बोलण्याचा भास शिखीमुखला झाला. सावचपणे स्वतःची बाजूक न देता तो त्या दिशेने चालू लागला. त्याच बरोबर शंभू आपल्यावर झाडीतून भासत बसली बगैरे काही तरी फेकून एकदम दड्या करतील कदाचित असे वाटले त्याला. शिखीमुखला बोलणारांचा आवाज जास्त जास्त स्पष्ट ऐकू येऊ लागला. एकजण म्हणाला—“तो कुत्रा नाही, मृत आहे मृत! पुढाऱ्याला पाहताच त्याचे तोंड बंद झाले.”

तो चोर शिखीमुखच्या लाळ कुठ्या-विषयीच बोलत होता. तरमग या दुष्टांनी त्याला ठार तर नाही केले! तो विचार मनात येताच तो स्वतःला सावरू शकला नाही आणि जोराने ओरडून म्हणाला—“दुष्टांनो! माथा! माझ्या भाव्याचा वार हा पहा आता तुमच्या वर!” असे म्हणत शिखीमुख जोराने चार पावले टाकीत पुढे गेला. पण त्याच्या डाव्या पायाखालची

झमीन एकाएकी खाली धसली. तो खाली पडता पडता वाचला. उजव्या पायाच्या बळावर तो डावा पाय वर काढू लागला. पण त्याच्या पायात एकादम दोंरीचा कास पडलेला त्याला कळला. दुसऱ्या क्षणाला तो उलटा झाडाळा टांगला गेला. सुदैवाने अद्याप त्याच्या हातातला भासा खाली पडला नव्हता. छाने तो जास्त जोराने धडकून ठेवला.

आपल्या समोर आणखी काय काय बाळून ठेवले आहे हा विचारात तो असता त्याला त्याला कोणाचे तरी राक्षसी हास्य ऐकू आले व एक जण म्हणाला—“पुजारी महाराज! मला वाटत होते की हा सिंहाचा लाबा असेल. पण आपण एका सफाळा भरले आहे जाळ्यात.”

“त्याचे नामदे काढण्याची गर्दी करू नका. तो आपल्या पासून जखून दूर आहे. आणखी जवळ आला की माझ्या तिसऱ्या डोक्याच्या न्वाटेत भास होऊन जाईल.” असे म्हणत तो मथंकर आकृतीवाला लागला. त्याचा तो डाव बोकलून तिचे चौत्रे झाडाच्या आडून जाहेर आला. शिखीमुखने पाहिले की तो आपला तिसरा डोळा हळू हळू उखळू लागला आहे. तो पडक्या

देवळाचा पुजारीच तर नव्हे! तो आपल्या घरात शिरून तेव्हा त्याचा हा तिसरा डोळा आपल्याकडे दिसला नव्हता. तो थोडा सांड्या भाव्याच्या समोर आला तर किती बरे होईल! असा विचार करीत शिखीमुखने भासा जास्त धडकून भरला व झाडाच्या फांदीला लोंबत असलेल्या आपल्या देहाला झोका देऊन त्याच्या जवळ पोचण्याचा यत्न काढू लागला. त्याचा तो डाव बोकलून तिचे चौत्रे चोर शिखीमुखच्या अवळ येऊन उभे राहाले.

“ओहो! हा रानटी किडा मला ना मगताच्या काडीने भोसकण्याच्या विचारात

Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

24 176

करू लागला. मंतर' हात जोड चावून म्हणाला—“दुष्टा! तू आपल्या अनुयायां-करवी आमच्या वस्तीला आग लावली आहेस. झळात देव; तुझे वरण जवळ आले आहे. माझ्या वस्तीचे सर्व लोक पोण्या वेळात येऊन तुझ्या खरिराने तुकडे तुकडे करून कोक्या कुक्यांना खायला घालतील.”

पुजारी राक्षसी हास्य करून म्हणाला—“तुझ्या वस्तीतल्या लोकांना येथवर येता येऊ नये एवढ्यान साठी तर मी आग लावली आहे वस्तीला. सर्व आपापची शोषडी विसविण्याच्या किळीरीत आहेत, तुला मी जिंकत सोडायला तयार आहे. एका एका अटीवर. ती ताडपत्रांची पिशवी मला आणून पोचली केली पाहिजे.”

“तुला ताडपत्रांची पिशवी आणून देण्या पेक्षा तुझे लोके विकसकेतरीच्या भरणी भेट करीन.” असे म्हणत त्याने आपला भाऊ नेम सकून पुढाच्याच्या मंगार फेंकला. परंतु त्याच वेळी त्याचा एक अनुयायी सरोर आला. म्हणून तो पुढाच्याला न लागता त्या अनुयायाच्या खांद्याला लागला. व तो जागाच्या जागी ठार झाला.

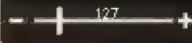
आहे होय!” असे म्हणत पुढारी जोराने इसका व म्हणाला—“अरे मूर्ख! जेवून तुला गर्भ उतरला नाही तर! घाई नको करूस.” असे म्हणून वही येत तो काही बोरस नाही व मंतर हाक्या बाजवीत म्हणाला—“तुला लोके हाकविता येते का पहा बरा. तुझ्या शहरवस्तीला आग लावून मी मस करून टाकलं आहे.”

शिखीमुखने मोठ्या कष्टाने लोके बळवून पाहिले. सरोरकर शहरवस्तीला आग लागली होती. ते पाहून मिळज बाण्याऐवजी तो स्वतःला सोडवून देण्यासाठी बळपड

Fullscreen

127

26 176

“हा पूर्व आहे, पण दादसी दिसतो खरा. त्याच्या पायाचा फास सोडून याच्या गळ्यात पावल आणा आता. मी वा झाडां-वरून मगधवा बाटेने वर जंगलात दिवून जातो.” असे सांगून पुजारी पुन्हा झाडाच्या आड लपून गेला.

पुजारी विचूण गेल्यावर चोरांनी आपल्या साथीदारांच्या जखमांना पाहून वाढून लावला व बर पडी वांधली. जखमी झालेल्यांपैकी एक जण म्हणाला—“मित्र हो! चला आता आपण या पुजाऱ्याचा माव सोडून, विचूण जाऊ या. याच्या मुळे आपल्या जिवालाच धोका आहे.”

“होह बंधू कर. मितरी भागूबाई कुठली. त्या पुजाऱ्याने आपल्याला एवढे सोने दिले आहे ते निसरुसत घ्याते! आपण रापच नाही का घेतली त्याच्या समोर. ती बघच

सोदायची का!” एक साथीदार इटावीत म्हणाला.

“हा रानटी मनुष्य आला म्हणून सर्व त्रास होत आहे आपल्याला. याला बरोबर धरून नेण्याचा विचार सोडू या. नसवी उठावेन नको आपल्याला. पुजाऱ्याला आपण सांगू की तो निसरून चकू लागला म्हणून त्याला आला भोगवून ठार केले म्हणजे झाले. मी आपला भावा मारतो चला.” असे म्हणत त्याने आपला भावा उचकला. परंतु झिझीमुखने आपल्या भाव्याने त्याला डकडत त्याला माळा मारला. त्याच्या पाठीत भावा मोसकला गेला. तो ओराने ओरडत वमिनीवर पडला. इतर चोर रागाने “आला ठार करा,” असे ओरडत शिखी-मुलनर आपला भावा पेन्नामला तयार उभे राहिले. (पुढील गोष्ट पढीत अंकी.)

मित्र द्रोह

विकाकांनी हट सोडला नाही. तो पुन्हा हाडाजवळ गेला, प्रेत झांबावर काढून घेतले व नेहमीप्रमाणे लश्कराच्या दिशेने काही मोठ्याशिवाय मीनपणे चालू लागला. तेव्हा प्रेतात बसलेला वेताळ त्याला म्हणाला—“राजा, तू असा श्रम फारप्यावे बघत देऊन त्याचे पाऊन कपण्यासाठी एवढा बल करीत असशील तर तो खरोखरच तुल्य आहे. कुतबर्मा याने मित्रद्रोह केला तसा करणे उचित होणार नाही. सुत्रा हा अजब कुला बोट इकका वाढला म्हणून मी तुला कुतबर्माची गोष्ट सांगतो, ऐक.” असे सांगून तो गोष्ट सांगू लागला—

प्राचीन काळी स्वर्णपुरीच्या गादीवर कुलकर्णी नावाचा राजा राज्य करीत असे. त्याच्या मंत्र्याचे नाव कुंतलकर्णी असे होते.

वेताळाच्या गोष्टी

Fullscreen

127

X

◀

⋮

▶

28 176

रावाने हवका कळकण्या दाखविली त्याला एक कारण होते. सुदर्शनच्या लहानपणी राजाने एका ज्योतिष्याला मुलाची जन्मकुंडली दाखविली होती. ज्योतिष्याने सातराव्हा वर्षां शोध घाटे. पुत्रराजाने राज्याभिषेक होईपर्यंत राज्याबाहेर जाऊ नये, राज्याबाहेर तो गेला तर त्याला गळी मिळणार नाही, असे ज्योतिष्याने भविष्य वर्तवले होते. राजाने ती गोष्ट कधी अनेकांच्या सांगितली नव्हती. मंत्र्याने वया ती मनातच ठेवली होती.

रावाने परवानगी न दिलेली पाहून राजपुत्राला फार वाईट झाले. त्याच्या शिष्याय सर्व राज्याबाहेर जायला स्वतंत्र बाहेर, ते का! त्याला कळेना. त्याने आपला मित्र कृतवर्मा याचा सल्ला घेतला व दोघांनी परस्पर प्रवेश विद्या शिकून घ्यावे ठरविले. त्या प्रमाणे दोघांनी एका सिद्ध गुरूजवळून ती विद्या शिकून घेतली.

नंतर राजपुत्र आपल्या मित्राला म्हणाला— “मित्रा! मी तुझ्या देहात प्रवेश करतो व तू माझ्या देहात कर. मला कोणी ओळखणार नाही व मी देशातून कळून बरी पान येईन.”

कृतवर्मा राजकुमाराचा तो विचार ऐकून मग्न झाला. तरी मनाशी काही ठरवून तो म्हणाला— “मित्रा! आपण दोघांनी मिळून राज्याची बाधा भंग केली असे नाही का होणार. तरी पण मी तुझ्या इच्छेविरुद्ध नाही. सहा महिन्यांच्या आत तू परत आले पाहिजेस व माझा देह मला परत देऊन स्वतःच्या देहात प्रवेश केला पाहिजेस. तू शपथ घेऊन ही गोष्ट कळू कर.”

सुदर्शनने त्याप्रमाणे शपथ घेतली. दोघांनी परस्परांच्या देहात प्रवेश केला. मित्राच्या देहात प्रवेश झाला असल्या कारणाने सुदर्शन निर्विघ्नपणे सरहद्दीबाहेर निघून गेला. त्याला कोणी ओळखले नाही. कृतवर्मा राजकुमारासारखा राजवाड्यात येऊन राहू लागला व अंतःपुरात मोकळेपणे हिंदू फिदा लागला.

गुरूला शिकारीला जातो असे मंत्र्याला सांगून येऊ होता. पण बरेच दिवस झाले तरी परत न आलेला पाहून मंत्र्याला काळजी वाटू लागली. त्याने गुरूकड शोध केला पण अंधारात त्याचे भेटवेलील सामठले नाही.

त्याच सुवातेस राजा एकादशी आनारी पाहून वारला. राजकुमाराच्या देहात प्रवेश

केलेल्या कृतवर्माचा राज्याभिषेक झाला. राज्याची सर्व जबाबदारी त्याच्या बापावर आपले मंत्र्यावरच होती. परंतु पुत्रविरहाने व त्याच्या काळजीने मंत्र्याची तन्मेत झालावत गेली.

कृतवर्माला बापाच्या आनाराचे कारण माहीत होते, तरी त्याला काही बोलता येत नव्हते. कित्येकदा खरे कम ते सांगून टाकावे असे त्याच्या मनात आले. परंतु ती गोष्ट ओठापर्यंत येऊन जाई. वस्तुस्थिती बळक्यात बापाला राग येईल व तो एक क्षणभर देखील आपल्याला गादीवर राहू

रावाचा गुरूला सुदर्शन व मंत्र्याचा गुरूला कृतवर्मा दोघे समकक्ष होते. नेहमी दोघे परस्पर नेऊत व हिंडत फिरत. शिष्याम्यासदेखील दोघांचा पक्षच गुरूकडे झाला. दोघांचा सोळावे वर्ष लागले.

विवाहसंधी संपल्यावर राजपुत्र सुदर्शन याच्या मनात देशाटनाची इच्छा उत्पन्न झाली. त्याने आपल्या बडिलाना विचारले तेव्हा त्यांनी मनामनी विली नाही. धनदेव नव्हे, तर मुलाने सरहद्दीबाहेर जाऊ नये यासाठी राजाने विशेष फळजी घेतली.

मंत्री इतका आनारी पहला की त्याका अंधकून घोडणेच अशक्य झाले, नरेश मवळ आलेले पाहून त्याने राजाच्या रूपाने असलेल्या आपल्या मुलाकडे जवळ येऊन दिले व म्हणाला- "बाळ! मला माझा मुलगा व तू सारखेच आहां. माझा मुलगा देश भ्रमणाळा निवाळा त्या दिवसापासून मी तुलाच आपला मुलगा मानून चाळत आहे. आजपर्यंत मी पश्चात्तिके राखण्या भार संभाळीत आलो. वापुडे तुलाच स्वतः राज्यकारभार पाहवा लागणार. थोरले महाराज व मी दोघे बर्माळा सक्ती ठेवून आणि नैहमी प्रजेच्या हिताला मुख्य समजून राज्यकारभार पहात राहालो. तू देखील आपल्या वडिलांमार्गे धर्माळा जखून राज्य कारभार करतील असे मला वचन दे. म्हणजे मी निश्चित होऊन सुखासमाधानाने होळे मिटीन.

मंत्र्याने ह्मिळल्याप्रमाणे कृतकर्म्यनि अपय वेतली आणि मंत्र्याने होळे मिटले.

कृतकर्म्याने आपल्या वडिलांचेमख जरी अपय वेतली होती त्याप्रमाणे बापाळा. त्याच्या ठकन राज्यकारभारासुळे प्रजा आपल्या जुन्या राजाळा व मंत्र्याळा विस्मृत गेली.

राजकुमार एक वर्ष लोटले तरी परत वर नाही काय आपल्या राज्यात! मी आज नाही. एकदा कुतवर्मा छिकारीला गेला असता रानात एक पोपर उडत त्याच्या खांद्यावर येऊन बसला. पोपर म्हणाला- "मित्रा! तू मला ओळखले नाहीस असे. स्थाने मला भरले व आपल्या सुहेत येऊन गेला. तो मला खाणार हे मला नाहीत होते. तेव्हा मी या पोपटाच्या देहात शिरलो. तेव्हा तर हे जग पहायला मी तुला वचन दिले होते. नाही का! परंतु मी देश भ्रमणाळा निवाल्यावर मला तुला फळवायला कदाचित आलो नसतो की सर्वजण कर्तव्य प्रदेश वधावे असे वाटू लागले. बरी परत यावेसे वाटेच ना. खरे पाहिले ण मी तुझ्याजवळ भाफी मागण्यासाठी

देणार नाही. नीति विरुद्ध कार्य त्याला कधी खणार नाही, हे त्याला माहीत होते. गादीवर कोणी मसेक तर यातून स्वस्थ बसणार नाहीत. म्हणून तो आपल्या वडिलांजवळून खरी गोष्ट कपवून त्यांना राजासारखा पीर देत राहला. म्हणाला- "कृतकर्म्याला वैशाटन करावे असे वारले वसावे व तो कवकरच परत येईल."

कुतवर्मा त्याचा मित्र केव्हा परत येईल या फाळगिरीत होता. त्याला मत्सेक दिवस एका वर्षासारखा वात होता. सहा महिने झाले तरी राजकुमार परत आला नाही.

माले आहे. जाता मला निरोप दे." एवढे सांगून पोपट उबत निघून गेला.

बैबबर गोट सांगून बेताल म्हणाला-
"राजा! कृतवर्मांनी राजकुमाराने खरीर त्याला देऊन स्वतः आपली कोंपाच्या तरी देहात मनेक का केला नाही? हा मित्रद्रोह नाही तर काय? असा मित्रद्रोह त्याने का केला? राज्याचा लोक म्हणतय्याचा की राज्याने त्याचा देह वाजत टाकला या बद्दलचा गग आहे हा! या प्रश्नाचे उत्तर नाहीत असून तु दिले नाहीस तर त्याचा परिणाम तुझा भाहीतच आहे. तुझ्या डोक्याची शंभर छकले होऊन तुझ्याच पायावर लोटू लागतील."

विक्रमार्क म्हणाला "कृतवर्मांवर मित्र द्रोहाचा आरोप लावणे बरोबर होणार नाही. राज्य कारभार सगळाचला लागणारी

लायकी मुदतूनच्या अंगी तिसून घेऊ नाही ही गोष्ट ज्योतिष्याने पण प्रथम सांगितली होतीच की म्याच्या मित्राला पोका आहे. राज्य करण्यापेक्षा अणू करण्याची इच्छा त्याच्या मनात शस्त्रपटीने बास्त होती. कृतवर्मांचा राज्यलोक असता तर तो मित्र भेम्बाची इतक्या टक्कंटेने वाट पहात राहीला नसता. याशिवाय त्याने आपल्या बापाला विलेवला वकनाचे शेतालत पालन केले. मित्राला फरविणे किंवा लुबाडणे हा विचारच कधी त्याच्या मनाला झिजला नाही. म्हणून त्याने राजकुमाराला त्याचा देह परत दिला नाही, त्यात काही गैर मला तरी दिसत नाही.

अशा तऱ्हेने राजाचे मोन भय होताच बेताल श्वासह अदृश्य झाला व झाडाळ जऊन लोबकळू लागला (परिचित)

पुला तारी एक शेतकरी मनरावायल्ले म्हणत असत त्याने एक शेत होते व लहानले घर पण होते. शेतात ते पीक येत नव्हता वर दोघाचा उदरनिर्वाह त्यामंदात चाले शेतकऱ्याची बायको विपत्तीची होती म्हणून शांतवण्याला फार काळ भजन करावे लागत ता सर्व गुणगुण म्हणत का

एकदा शेतकरी शेतावर कप्याला निघाला तेव्हा बायकोला म्हणाला "दुपारी जेवण घेऊन ये आणि शेतावर निघून गेला.

आल्या घेव्हाने शेजारीण गंध्या मागवला येऊन असली संध्याभोटीत शेतकऱ्याची बायको रातावर नेवण घेऊन जायची गोष्ट पाह विस्मयित गेली दुपार झाली तरी निघताना बायकोला बजावून नेवण घेऊन संध्याष्टक नाचूच होते शेजारीण निघून

गेव्हावर शेतकऱ्याच्या बायकोला नवण्याने नेवण घेऊन बायला सांगितले होते ते आठवले, पाई पाईने ती मैपाकाला लागली. तिकडे शेतकरी बायको वईल म्हणून शराच वेळ वाट पहात राहिला शेवटी कंटाळून तो घरी आल्या स्वयं वेळी बायको बुल पंढनायला लाकळे घेऊन तान असलेली त्याला विमली, शेतकरी तिला खूप रागावला आणि तिच्याच हाताकले एक लाकूड घेऊन त्याने तिला खूप बडबिले. नंतर त्याने म्चन सर्व संध्याक केळ ब लाकून शेतात निघून गेला. शेतकऱ्याची बायको साटेवर पडून राहत राहिली

दुसऱ्या दिवशी शेतकरी पुन्हा शेतावर पाह विस्मयित गेली दुपार झाली तरी निघताना बायकोला बजावून नेवण घेऊन बायला सांगून गेला.

परंतु दुसऱ्या दिवशी सुद्धा शेजाऱ्याने येऊन गप्पा गोष्टीत तिका बहकवून ठेवले. ती गेली तेव्हा दुपार उकडून गेली होती. तेव्हा मोठे शेताकान्याच्या भायकोला तबऱ्याने खगितलेली गोष्ट आठवली. तिच्या बाटले वी भाष खूपच मार बसणार विचार करताना तिच्या एका पुकि हुचकी. तिने एका ताटात घोबे तांदूळ आणि एका बाटीत गाडी चिखत ठेवली आणि ते सर्व एका फडव्यात बांधून शेतावर निघाली.

बायको बराच वेळ न आलेली पाहून शेताकान्याने घरी निपण्याचा विचार केला त्याच वेळी दुकान बायको घेत आलेली त्याला दिसली.

ही तापला होताच. म्हणून अथळ जाऊन लसकन बोलून म्हणाला "कुठे ग होतीस इतका वेळ? विसरलेली, हुद्दी चामडी

लोळखली वधू आता." असे म्हणून त्याने मागे पुढे पाहिले नाही आणि बायकोच्या तोंडाला एक मधकवली

शेताकान्याच्या बायकोने तार पारवी ठेवून मुघोला तमक्या केला व म्हणाली "हू मुघेताग्याणा " नका रे हू १३०० नवऱ्याने माझे जसे हाळ बाळवले आहेत त्यामहल मू मर्या जाहेस, मी पणिलेन असेन तर मी आणखीका भाव व गाडी तांदूळ व कच्ची गाडी हाऊन पावेल.

शेताकान्याने नेबर दे गा. हू व जेत पाहिले "यत तांदूळ व कच्ची गाडी याका दिसली शेताकान्या बायको या व सतरावट पणान्दल मूघ दमण नन म्हण करत रही उग्याय मारी, जे त्याने हातले व नमरे चाल आणत. म्हणाले रुध मारत नही

शेताकान्याच्या बायको

काहीत नमन बाहेर पडता जगलानडीक एक म्हातारी जहानसे झोपडे बांधून रात खडत आहे. नेहमत मजुरी करून कपिकरी ती आपल्या पोटापाण्यापुरते खाताना बाली होवी पण उत्तारवम झाल्यावर नंतर काम पण होतनासे झाले. "काही काही नोर तिच्या घरी जाले व नका पुकळ फेसे देऊन सायका करून घाले जसे म्हणाले

त्या दिवसापासून थोर दमण व ती जमि या म्हातारीच्या घरी नेनापला पेड रावले परत उठत नाले असे वरच देवस चावत हने एकदा म्हातारीला कळले की या जेत येऊन काही दिवस नोन्या पत्त वाहल्या बाहेरून सरी ती काही बोटली नाही कारण चारप्या कुपने नेहमत केल्या

शिवायच म्हातारीचे विदध मनेत चालले होते कापिल्य देशाचा राजा सत्यवर्मा मोठा पराक्रमी होता. त्याला तीन राण्या होत्या. पण अपत्य म्हणून एकच एक मुलगी होती तिचे नाव कनकमुंदरी होते. नाबाला राजाचे असे मोर्दम पण तिका लग्नले होते.

दूर वरच्या राजांनी व राजकुमारांनी कनकमुंदरीच्या सौंदर्याचे वर्णन ऐवून तिला मागणी पातली. परंतु राजकन्येने सर्वाना नकार दिला अद्या तन्हेने तिरस्कृत झोकान मुनीर देशाचा राजा बंडधर्मा हा पण होता बंडधर्मा असा अपमान सहन करून स्वस्थ बसायला तयार नव्हता. उदा करायचे आणि ते तिच्याप्रीच, असे त्याने मनाशी ठरविले. त्याच्यामजळ मोठे सैन्य असते तर त्याने

Full Screen

127

127

127

127

127

127

127

127

127

127

127

127

127

127

127

127

127

इतर राजे व राजकुमारांपेक्षा तिला तोच तेलुगू जास्त सुंदर वाटला.

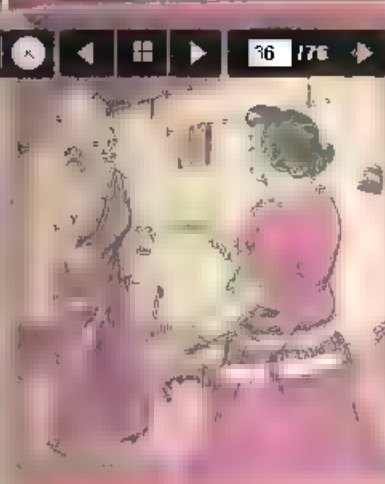
राजकुमारी आपल्या सत्तीबरावर निवृत्त गेली तेव्हा महीधर तिच्याच विचारात मग होऊन अन्यमनस्कपणे बालक वाऊत त्या म्हातारीच्या शोपडीजवळ येऊन पोचला त्याला फार तहान लागली होती. म्हणून त्याने म्हातारीजवळ प्यायला पाणी मागितले. त्याच वेळी म्हातारी चोरमाडी सैबाकाला वसली होती.

म्हातारीने दिलेले पाणी पिऊन महीधरने तिला विचारले-“बाजी, या झोपडीत अशाही सुद्धा लोक आहेत वाटते! तुम्ही सैबाक पुष्कळ जणांसाठी करीत आहात म्हणून विचारतो.”

“मला स्वतःचे असे कोण आहे बाबा हा सर्व सैबाक नी एक सोनेरी टोळीसाठी करते आहे एक महिला झाला त लोक माझ्याकडे जेवतात खातात. आजपासून त्यांच्या तावडीतून मला नीच छुटणार ते ज्या कामासाठी आले आहेत, बहुतेक ते आज पुरे होईल.” म्हातारी म्हणाली

“त्या टोळीतले लोक कोण आहेत? त्याच वेळी राजकन्येने पण त्याच पाहिले. कुठले राहणारे आहेत? ते कोठे राहतात?”

बांबोबा

इतर राजे व राजकुमारांपेक्षा तिला तोच तेलुगू जास्त सुंदर वाटला.

राजकुमारी आपल्या सत्तीबरावर निवृत्त गेली तेव्हा महीधर तिच्याच विचारात मग होऊन अन्यमनस्कपणे बालक वाऊत त्या म्हातारीच्या शोपडीजवळ येऊन पोचला. त्याला फार तहान लागली होती. म्हणून त्याने म्हातारीजवळ प्यायला पाणी मागितले. त्याच वेळी म्हातारी चोरमाडी सैबाकाला वसली होती.

म्हातारीने दिलेले पाणी पिऊन महीधरने तिला विचारले-“बाजी, या झोपडीत आपली सुद्धा लोक आहेत वाटते! तुम्ही सैबाक पुष्कळ जणांसाठी करीत आहात म्हणून विचारतो.”

“मला स्वतःचे असे कोण आहे बाबा! हा सर्व सैबाक नी एक सोनेरी टोळीसाठी करते आहे एक महिला झाला त लोक माझ्याकडे जेवतात खातात. आजपासून त्यांच्या तावडीतून मला नीच छुटणार, ते ज्या कामासाठी आले आहेत, बहुतेक ते आज पुरे होईल.” म्हातारी म्हणाली

“त्या टोळीतले लोक कोण आहेत? त्याच वेळी राजकन्येने पण त्याच पाहिले. कुठले राहणारे आहेत? ते कोठे राहतात?”

बांबोबा

कापिल्य नगरावर स्वारी केली असली. परंतु ते त्याला स्वप्नात देखील शक्य नव्हते कारण सत्यवर्माने आपल्या बलाख सैन्याच्या मदतीने चंडवर्माच्या सैन्याचा धुव्वा उडवला असता. म्हणून त्याला दुसरा एकादा उपाय योजावा लागला.

कनकसुंदरीवर फडक देशाचा युवराज महीधर याचे पण प्रेम होते. तो वेच पालटून देशभ्रमण करीत कापिल्य नगरी आला राजकुमारी आपल्या उद्यानात वसली होती. तिचे सौंदर्य पाहून तो चकित झाला. त्याच वेळी राजकन्येने पण त्याच पाहिले.

कापिल्य नगरावर स्वारी केली असली परंतु ते त्याला स्वप्नात देखील शक्य नव्हते कारण सत्यवर्माने आपल्या बलाख सैन्याच्या मदतीने चंडवर्माच्या सैन्याचा धुव्वा उडवला असता. म्हणून त्याला दुसरा एकादा उपाय योजावा लागला.

कनकसुंदरीवर फडक देशाचा युवराज महीधर याचे पण प्रेम होते. तो वेच पालटून देशभ्रमण करीत कापिल्य नगरी आला राजकुमारी आपल्या उद्यानात वसली होती. तिचे सौंदर्य पाहून तो चकित झाला. त्याच वेळी राजकन्येने पण त्याच पाहिले.

मही परने वसू नंतर झोपडीतून बाहेर येत असतात. राहणारी मातापती यांना असे जबाबदाऱ्याची भेदना या वृक्ष रात नंतर पोती करीत."

रावकुमारी स्वयंवराने पाहिले नंतर ती रडली. तिच्या पोटातले नारंग या तरुणाने सांठितल्याप्रमाणे ती त्या झोपडीतून बाहेर सरताना दिसत असली. महीपरने स्वयंवराने स्वतःला बांधून घेतले. स्वयंवर पडून राहिल्या वयाच्या २०व्या वर्षी अर्धे झोपडीत बाहेर गेले आणि बाळ्यावर वसून निवृत्त जगाच्या वरतले ते कर्माचलात गेले. महीपरने रात्र सांठविले. रात्र पडत असताना कोणीतून आणुन देवता नंतर झोपून घेऊन पडले.

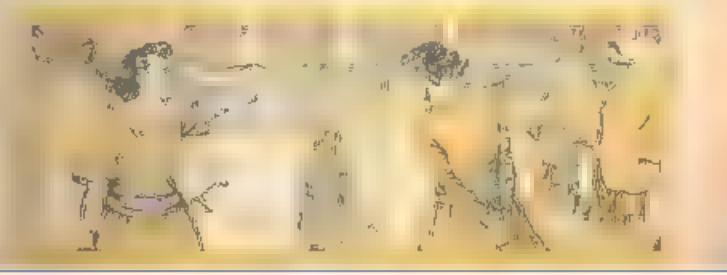
महीपरने त्या मातोश्याला हात लावून पाहिले. त्यात कोणी मनुष्य असावा असे त्याला वाटले. त्याचे त्याला अर्थानेच फार आश्चर्य वाटले. त्याने बाचपून पाहिले तर आंत एक स्त्री हात पांज बांधून ठेवलेली. ती दुसरी कोणी नसून राजकुमारी कमकपुंदरी होती. महीपरने तिला मुक्त केले आणि तिच्या हातूच समजावून सांगितले की चोर तिच्यातून जे प्रयत्न या झोपडीच्या मार्गे काढून घेतला तो तोच फाळणी करून घेतले.

बांदोबा

रात्र पडत असताना कोणीतून आणुन देवता नंतर झोपून घेऊन पडले.

महीपरने त्या मातोश्याला हात लावून पाहिले. त्यात कोणी मनुष्य असावा असे त्याला वाटले. त्याचे त्याला अर्थानेच फार आश्चर्य वाटले. त्याने बाचपून पाहिले तर आंत एक स्त्री हात पांज बांधून ठेवलेली. ती दुसरी कोणी नसून राजकुमारी कमकपुंदरी होती. महीपरने तिला मुक्त केले आणि तिच्या हातूच समजावून सांगितले की चोर तिच्यातून जे प्रयत्न या झोपडीच्या मार्गे काढून घेतला तो तोच फाळणी करून घेतले.

महीपरने त्या मातोश्याला हात लावून पाहिले. त्यात कोणी मनुष्य असावा असे त्याला वाटले. त्याचे त्याला अर्थानेच फार आश्चर्य वाटले. त्याने बाचपून पाहिले तर आंत एक स्त्री हात पांज बांधून ठेवलेली. ती दुसरी कोणी नसून राजकुमारी कमकपुंदरी होती. महीपरने तिला मुक्त केले आणि तिच्या हातूच समजावून सांगितले की चोर तिच्यातून जे प्रयत्न या झोपडीच्या मार्गे काढून घेतला तो तोच फाळणी करून घेतले.

मातीचा बघलले

एका गावी एका मरिच बाईला गोवर्धन घेतले व गावाबाहेरच्या ठळ्याच्या काठी गावाचा एक मुलगा होता. गोवर्धनचा बाप एक दिवशी कोणाला काही सांगितल्या शिवाय बसून निघून गेला. त्यावेळी गोवर्धन एक तावडा मुलगा होता. त्याच्या आईनेच हातात बिबिस काढून त्याला लहानाचे मोठे केले. होय मायलेक म्हणू मेढवेत फर्तत वण दोघांना धडा पाण्यापुरेशी मजुरी मिळत नसे. त्यात गोवर्धनने कम करण्याचे उरविले. वण मरिचाचा बापही मुलगी कोण देणार? कम होत नाही हे पाहून गोवर्धन बापा-सारखाच कोणाका काही सांगितल्या शिवाय चार सोबत निघून गेला.

तो एका गावी गेला गावातल्या नागा रात त्याला म्हणून त्याने दोन काहू विकत

घेतले व गावाबाहेरच्या ठळ्याच्या काठी सायबा बसला. तेथे रात्राने पोची गाज बाळ्यातले कपडे धुवायला घेऊन आले हाने स्थाने त्यांना विचारले—“तुम्ही सुटा काड आम्हासार नाही का?”

‘कोटून?’ त्यांनी विचारले
‘शेजारच्या गावा’ जमानदागला मुलगा झाला आहे. म्हणून सर्व गावपाण्याने तांड गोड करावला सो काहू वाढीत आहे
‘होय का?’ तर वण आम्ही वण चातो काहू आणावला, आमची ही गांठडी नाम्नी येइवर्धन पाहिलेस का! पोची गोवर्धनला म्हणाले

“बरे, पाहिल, वण उडकर या ये का, कारण मला पुष्कळ काम आहे” गोवर्धन म्हणाला.

“तो वण तुमचे नाव काय राव?”
धाव्यांनी त्याला विचारले.

“बाहळ!” गोवर्धन म्हणाला.

धावी होक्यासमोरून दूर होताना गोवर्धन त्याचा कपड्यांची गाळेडी घेऊन घडून गेला. धाव्यान जमीनवार कोठे राहतो, थकवशी थकून पाहिले तर तसा कोणी नभीनदार नसताना वायळाने जापल्याला फसविले कसा विचार करून ते धरतले तर त्यांची गांठाडी नाहीशी झालेली दिसली. त्यांनी राजाकडे गाव्याणे नेले वी वाढलाने सर्व कपडे नेले.

गावने गाव्याणे ऐकले व म्हणाला—
“राढलाने कपडे नेले तर त्यात हुबचा काय होय? तुम्हाला मी माफ करतो”
टिकड गोवर्धन कपडे घेऊन पुष्कळ दूर निघून गेला त्याने गांठाड्यातून राजाचे कपडे काढून अग्रात घातले आणि बाकी कपडे झडून निघून गेला.

वाडम गोवर्धनला एक पोळ्याच आणारी वाडे विकायला येऊन नाफलेला दिसला. गोवर्धनने त्याला आवायस सांगितले आणि घोड्यापैकी एक उत्तम आमी घोडा निवडून त्यांनी किंमत विचारली

आणारी म्हणाला “राखक! हा पत्सल जातीचा अरबी घोडा आहे. बावी किंमत असोत कमी पांथरी नगरे हाईस”

गोवर्धन गाव्याकडे निरवून पाहून “हू” म्हणाला व आणाय्याकडे बसून म्हणाला “घोडा दिसतो आहे सरा चांगला. वण बाळकी कसा हे एकदा पाहिले पाहिले.”

“आपले नाव काय, भाळक?” व्यापा-ण्याने विचारले.

“माझे नाव होय” कर्ददार गोवर्धन ने निस्तकोच उत्तर दिले.

तो ब्राह्मण सोन्याची नाणी घेऊन घरी जाऊन व घडलेली गोष्ट त्याने आपल्या आईला सांगितली. मुलाची ती कविता ऐकून त्याची आई खूप हसली आणि तिसऱ्या गीटावरून तिने मुलाच्या काव्य सत्ताची चासाणणी शेजारी पजारी केेली.

त्या ब्राह्मणाच्या शेजारी रामशास्त्री नावाचा एक विद्वान-पंडित रहात असे. त्याच्या नावाकडे आपल्या शेजारणीच्या मुलाने मिळवून आणलेल्या नक्षित्रीची गोष्ट आपल्या नवऱ्याला सांगितली व म्हणाली "काय उपयोग तुमच्या एवढ्या पांडित्याचा! अहो

तो शाबंदळ मुलगा म्हण, किती पैस मिळवून घेऊन जाऊ आहे तो."

"कसे होय! तर मग मी मुलाशी नवावाकडे आणि त्याच्यावर कविता रचून म्हणून दाखवितो." रामशास्त्री म्हणाला.

तुमच्या चिंतनी सकाळी रामशास्त्री नावाच्या दरबारात गेला आणि नवावासाहेबांना वाकून सकाळ केला. नंतर त्याने नवावासाहेबावर एक सुंदर व गम्य कविता रचून म्हणली. शेवटी नवावासाहेबांच्या नावाचा उल्लेख संशोधनार्थ केला.

नवावासाहेबांना कविता समजण्यापुरेची त्याच्यात बुद्धी नव्हती. म्हणून तो कविता कृत म्हणाले -

"जरे, ही काव्यी दे कविता! काळ पुरा तरण ब्राह्मणाने कविता म्हणून दाखविली, तिच्यात माझे नाव प्रत्येक चक्रेत होते, तुझ्या कवितेत शेवटी शेकाळा नाव आले आहे. वाकता हो!" नवावासाहेब म्हणाले. रामशास्त्री निराश होऊन घरी निघून गेला.

* * *

एकदा नवावासाहेब फिरत फिरत चोपलीपूर नामक गावी आले. गावच्या

राटकाने नवावासाहेब व त्यांच्या कुटुंबाची राहण्याची व खाण्यापिण्या बाबत काय ठरवून राखली.

नवावासाहेबांचे नेवण बगैरे आठोपल्यावर घालीत व कुळकर्णी त्यांच्या दर्शनासाठी गेले. आठोप कुळकर्णी पाटकांना म्हणाला- "हे महा पाटील! नवाव आपल्या गांवी किती दिवस राहणार, हे आपल्याला किंवा मला काय कळणार! एक वेळेच्या साण्या-साच हत खर्च शाळा की एक पाठवडाभर नवावासाहेब राहाले तर आपले दोघाचे दिवालेच विप्रेत. इमता आजून हे विचा-

राखचे पण कोसे, की ते किती दिवस राखणार आहेत ?

“एक उपाय मला सुचला आहे, तो पळवाय! पळला तर आपला जीव बाचेल.” पाटील म्हणाला.

दोघे नवाबसाहेब उतरले होते त्या आगी पोचले व हात जोडून नमस्कार करून बसले.

“कोसे काय पाटील साधू ? आपल्या मावचे बर्तमान सांगा, सर्व ठीक आहेत ना ? कोणत्या गोष्टीची समस्या तर नाही ना ?” नवाबसाहेबांनी विचारले.

“आता आपल्या पासून काय लपवून ठेवायच आहे, मालक ! आपल्या कुंपने सर्व ठीकच आहे. गुरे स्वूण आहेत, पण त्यांना प्यायला तराव, नदी जवळपास काही परत आले स्पष्टतर आयुष्य गंगेत एकदा देखील नवाबसाहेब त्या गांवच्या बाजूला पाणी गुरांना व गाविकांना प्यायला व फिरकले नाहीत.

धुवायला आहे. त्या तळ गाचे पाणी पिऊन ज्या म्हशी दूध देतात त्याच्या दुधाचे वही ताक काही खाऊ तर उमरेच थोडी भरून हाप घेता फाडी लोक त्यात नेले देखील. राव मेढून तरी शोले जायच !” पारोळ म्हणाला.

ते ऐकून नवाबसाहेब घाबरले. कारण त्यांनी त्याच तळागाचे पाणी प्यायला वापरले होते व गावच्या म्हशीच्या दुधाचे दहाच नव ना खायला घातले होते. म्हणून आपला सुनीम कमीत गेलाय या का म्हणाले “अरे, येथून पळून जाण्यास जी जे उपाय याचे जमेल ते कर.”

संध्याकाळी नवाबसाहेबांना गावच्या वहीवरून निराश देऊन पाटील व कुळकर्णी परत आले स्पष्टतर आयुष्य गंगेत एकदा देखील नवाबसाहेब त्या गांवच्या बाजूला पाणी गुरांना व गाविकांना प्यायला व फिरकले नाहीत.

स्वरा न्याय

एका गांवी महादू व शिवू नावाचे दोन

संतकरी म्हणत असत दोघे मित्र होते महादू महादेवा मारला उगार व दशादू होता परंतु शिवूचा स्वभाव याच्या उलटा होता दुसऱ्याला मदत करणे म्हणजे त्याला जवावरचे एक संकट होते. दुसऱ्याचे बर झालेले पाहून त्याच्या पोटात दसू कासे

दोघे एकदा शेताच्या कडेला वसून बसले होते तेव्हा एक गरीब मनुष्य येऊन हात जोडून म्हणाला “दादा ! मी एक देव म्हटले—“वा माया ! कवकर आज गरीब माणूस आहे मुलेबाळे पुष्कळ

आहेत बायको आजारी आहे तिचे औषध पण क्रावयय आहे पण जवळ एक पुढकी कवडी सुद्धा नाही. थोडा हातभार लावल्यास तर मांवाच्या उद्धार होईल.” त्यांना आठशीपणा शिकवपे नरोवर नाही.”

“तुझ्या मारकपणा पैसे वाटायला मुखात केली तर आमच्या हाती पण तुझ्यासारखीच काचंटी येईल. ना, जाऊन काही तरी काम कर. भीक मागायला कोज नारी का वाटत तुला !” शिवून त्याला दटावून विचारले

त्या गरीब माणसाने महादूकडे केवळ बाण्या नजरेने एकदा पाहिले महादूच्या हृदयाला शस्त्र पुरेला त्याने शिरगातून दहा रुपयाची नोट काढून त्याच्या हातात देत म्हटले—“वा माया ! कवकर आज गरीब माणूस आहे मुलेबाळे पुष्कळ

तो मनुष्य महादूचे आभार मानून निवून येण्यावर शिवू महादूला म्हणाला— “आता पुष्कळा उपद्रुंस्थाना पैसे बांदून लावल्यास तर मांवाच्या उद्धार होईल.” त्यांना आठशीपणा शिकवपे नरोवर नाही.”

महादू काहीच बोलला नाही. पण शिवूच्या मनात ती गोष्ट वाचत होती. त्याला वाटत होते की बापला अपमान करण्यासाठीच महादूने हे वान केले.

पुढे काही दिवसांनी महादू होतावर गेला तर त्याला कालव्यात एक वासरू वाहता येत बसलेले दिसले. त्याने पाण्यात उतरून बासराळा बाहेर काढले आणि त्याला उचलून घरी घेऊन गेला. त्यावेळी तेथे कोणी नव्हते. महादूच्या बायकोने ते वासरू पाहिले. तिला फार आनंद झाला.

दुसऱ्यादिवशी शिवूने बाऊन ते वासरू पाहिले. वासरूच्या बायली चवचवी नगैर काही वेळ्याशिवाय लगेच तो घरी निघून गेला आणि विचार करू लागला की मह दूच्या घरी गाय तर दिसत नाही, मग हे वासरू कोठून बरे आले असावे. त्याने बाऊन कोठून तरी आणले असाच बायल्या पाटलाच्या कानावर ही चोरीचा गोष्ट तेव्हा तर महादूला गानान न. शास्त्रवायला जागा उरणार नाही.

चांगल्याने त्याने पाटलाकडे महादूत चोरी करून काणाच नस वासरू आणल्याचे कळवले. म्हणाला "पांगील काळ रात्री राहून वासरू चोरीला घेऊं हो! आज महादूच्या घरी जाऊन पाहिल तर तेथे होणे वासरू. ते माझा वासरू साखं व आहे ल आकडे एक गाय घेऊंल मगही, मग वासरू कोठून येणार? तुम्हीच त्याच निवाडा करावा."

"लगेच पाटलाने महादूला वासरू घेऊन नाबडीवर हजर व्हायला निरोप पाठविला. पाटलाचा निरोप कळताने महादू वासराळा घेऊन आला. तेथे शिवूला पाहून महादूला आश्चर्य वाटले.

"काय? महादू? आपलेस का वासरू? किती गर्व आहेस रे तुमच्याकडे?" पाटलांनी विचारले.

"आपल्याकडे एक देखील गाय नाही बुवा," महादू म्हणाला.

"गाय नाही तर हे वासरू कोठून आणलेस रे?" पाटलाने विचारले.

"काळव्यात बहात झालले होते, मला दिसलं टेबलच 'बॅल' असे समजून उचलून घेऊन आलो. महादूने खरे ते सांगितले. शिवू मध्येच बालक - "महादू पाटला समोर उभाच काटे कसाळा बालमोस?"

पटोल शिवूला गाय बस थला समजून महादूला म्हणाले - "महादू, कालव्यातून कोणा वासरू वहात जात असता पाहिले तर विश्वास करत येईल शिवूकडे गाई आहेत तो म्हणतो की त्याचे वासरू दगडक आहे."

"पाटील, मी खरे ते सांगितले. मला ते वापरले त्यावेळी जवळपास बसले कोणी नव्हते मग मी माझ म्हणून काणाळा उभा करू?" महादू म्हणाला.

पाटील थोडा वेळ विचारत पडल्या सारखे दिसले म्हणाले "शिवू! या वासरूची आई कोठे काढे घेऊन ये."

शिवू एक गाईला घेऊन आला पटलाने वासरूला गाईजवळ सेऊल सोडले परंतु ते गाईजवळ गेले नाही की गाईने पण त्याच्यानडे बळत पाहिले नाही. उलट ती मागायला डोक हलवू लागली.

पटोल शिवूकडे बघून म्हणाले "हे वासरू का गाईचे नाही, त्याचा अपमान करत आसादीच. त्याच्यावर खडा आरोप लावूनस म्हणून मी तुला दड फोला" शिवूची मान सर्व पसोख सली झाली.

बिरबलाचे चातुर्य

एकदा अकबराने बिरबलाला खचवले
"बिरबल, जगातला' सर्वोत्तम इमानदार
आणि भक्त विश्वासघातक प्राणी कोण हे
आणुन दाखवतोस का ?"

बिरबल अ पण्य जावयाची काल उघाडणां
कोण्याच्या विचार पुकळ दिवसापासून
वर्षांनी नीला बिरबलकडेच म्हणजे मासुर
वाडीच तो रहात होता म्हणुन बिरबल
आपल्या कुच्याला बरोबर घेऊन निघाला
निघताना जवयाला पण बोलच "

न वयालाच बिरबलाला विचारले
"बिरबल' मी तुला इमानदार व वेदमान
प्राणी आणुन दाखवायला सांगितले होते
मग घेऊन आला आहेस का ?"

"होय, गहाणमाह' हा माझा कुवा
आहे इमानदार आहे' याच्याबरोबरीच

इमानदार प्राणी दुसऱ्यात काढा दिलजार
नाही चर शरत तुकडे समोर राकले तर
शेपूट हलवून आतरीने सर्वे खाऊन टाकतो.'
बिरबल म्हणाला

'अरे पण बंडागन जगाचा जाणले
नाहीम का ?" बादशाहाच विचारले
'हे पहा, माथे जावई बापू घाना
किती पक्षपात करून खावला पाळा, कधी
दोष्ट्या भेताच स्मरणे हाडले तर जाय"

बिरबल म्हणाला,
'बयस' तर पण मी बांवे डोळे
उरविता माझ्या गाळान वटपान लोकांना
जागा नाही" बिरबल कोय उत्तर देतो हे
पाहण्यासाठी बादशाह म्हणाला

'जशी घाट करू नये, बादशाह
आपण सर्वेच कोणाचे तरा आवडे नाही

का ?" बिरबल म्हणाला अकबर बिरबलचे
उत्तर "कून खूप झाला

बिरबलचे डाय कधी कधी पार
जान्त मयदिवाहेर होई एकदा त्याने
बादशाहाला विचारले "बादशाह, हा
सूर्य पश्चिमेकडेच का हो अस्तोला
वाढो ?"

"असते प्रश्न कोणा तरा मृगाला
जाम्त विचार ?" बादशाह गगन्या भगत
म्हणाला

"हणुनच तर मी अपक्ष्यालोच हा
प्रश्न विचारला हाच बिरबल म्हणाला,
अकबराने बिरबलाला चातुर्बावदल त्याची
घाट ओपटली

एकदा बादशाहाने इराण्यांना विचारले
"सनाविसानुन जर काढून टाकले तर
कोय खस ?"

सर्वांनी शाळकरी विद्यार्थ्यांन तोंडी
दिव्यासारान्त एकदम उत्तर दिले
अठरा "

अकबरान बिरबलकडे वळून पाहिले
"पूय राहील' बिरबल म्हणाले

सर्वे बर्बान होऊन बिरबलकडे व
बादशाहाकडे पाहू लागले कने रे पुण्य
बेळ ?" अकबराने पुन्हा बिरबलाला विचारले

एका वर्षीन एवढ्या सत्तावीस नक्षत्रे
समजतात त्यातली पादमाळाची नऊ नक्षत्रे
काढून टाकली तर बाकी आयुन नसून
शून्यच' बिरबल चातुय दाखवान म्हणाला.

एकदा अकबरान मनां खुबूत फजल
बिरबलाला तरवारान म्हणाला "बादशाह
तुला राज्यांतल्या म कृशावर अधिकारी
नेमण्याचा बेचार करीन आहेन

“तर मग मी आपल्यावर पण अधिकार मागवू काय?” विरवळने निषङ्कपणे उत्तर दिले. त्यानंतर अजुन फुलत विरवळण्या वाटेला कधी गेला नाही.

एकदा अकरा बादशाहाने विरवळाला एक मोठी जहागीर देण्याचे वचन दिले. विरवळाने आठवण करून दिली की बादशाह स्वार्थी हलक्या जण काही ती मोठे आपत्ती गतीच नाही असे दाखवी.

एकदा बादशाहाने विरवळाला विचारले— “विरवळ उद्याची मान इतकी वाकडी का रे!”

“त्याने कोणाला तरी जहागीर देणाचे वचन देऊन विचारल्यावर स्वार्थी अहंताला असेल. त्यामुळे झाली असेल मग वाकडी.” विरवळाने तावडतोव उत्तर दिले.

विरवळाला खोच जहागीर मिळाली.

एकदा विरवळाला एका नवभारतकाने काहीनरी बुद्धी केली. बादशाहाने त्याचा न्याय निवाडा करून त्याला मुमुक्षुदंड दिला. त्या दिवशी विरवळ दरबारात हजर नव्हता. परंतु मृत्युबंध देण्याची जी जागा होती त्या जागेवर इतरांना बादशाहाजवळ जाऊन येऊन देऊन.

“निरस्त! तू काय विचारणार आहेस हे मला माहीत आहे. पण मी तुम्ही विनंती मान्य करणार नाही. तरी देखील विचार विचारावयाचे आहे ते.” बादशाहा म्हणाला.

“सरकार! आरोपीला माफ करू नये, पण त्याचे विनंती आहे.” विरवळ म्हणाला.

विरवळाने ते जालुम ओळखून व खुप होऊन बादशाहाने आरोपीला माफ करून.

श्रीमती जहागीरदार

एका गावी एक श्रीमंत गृहस्थ रहात असे.

त्याचे नाव नारायण असे होते. बघत पाहण्यात एक ही सवान त्याची पत्नीची कळू शकणारा एकाही भीमन नव्हता, म्हणून नारायणाला आपल्या श्रीमंतीचा गर्व चढला.

त्या गावाचे शेजारी गोपाळ नावाचा एक शेतकरी रहात असे. त्याच्याकडे खेपराहून जमन गुरे होती. बघतपाहण्यात गावात त्या गोष्टीचा गोपाळ गर्व करी.

त्या दोन्ही गावातूनच्या गावी, मीमू नावाचा एक मजूर रहात असे. त्याच्या इतरका बळवान मनुष्य अवलपास दुसरा काणी नव्हता म्हणून त्याचा गर्व पण कळतारा पाचला होता.

एकदा भद्राचलाच्या राममंदिरात राम-नवमीची तयारी चालू होती. तिथे गविष्ट रामनवमीची अशा पहायला निघाले. काही दिवस प्रवास केल्यावर ते एका गावी एका धर्मशास्त्रज्ञ येऊन उतरले. त्याच दिवशी त्या धर्मशास्त्रज्ञ आणखी एक गृहस्थ येऊन उतरले होते. त्याने तिथाना विचारले— “कोण तुम्ही? आणि आलात कोठून?”

नारायण म्हणाला “ब्रह्मचिंत आणून मला ओळखले नसेल, पण माझे नाव अन्वय ऐकले असेल, मला नारायण

म्हणतात, माझ्या गावच्या आसपास पुष्कळ दूरपर्यंत माझ्या हतका श्रीमंत कोणी नाही.”

असेच आपल्या गुराच्याविषयी गोपाळने उत्तर दिले व म्हणाला—“मला न ओळख-पारा आश्वास कोणी नाही.

आणि आपल्याच घुमंटीन म्हणजे
“पाहू पाहू!”

विसे घुमंटीनच आपले. सकाळी उठून
पाहानात तर तो मनुष्य तथे नव्हता

दुपारचा घुमार होता. ऊन वाहले होते
त्याचे वेळी त्यांना सगळ्या वाजूला एक
मोठे मैदान दिसले त्याच्या चारी बाजूला
कुण होणे व त्यात सहाय्यपी घुर भरत
होती. ते कुण हनकं भोरे होते की नजर
पाचे तोर्येन तरणस म्हणून दिसत होते.

हनक्यात त्यांच्यासमोर एक मनुष्य वेऊन
हान बाहुन उभा राहिला. गोपाळने त्याला
विचारले. “काय रे ही गुरे पिती गावला रे?”

“किती गावली! ही सर्वे गुरे आमचे
धनी शंकरराव बांची आहेत हे सर्वे कुरण
त्यांचेच आहे.” तो मनुष्य म्हणाला,
गोपाळचा चेहरा ते उचर पाहून एवढा
फट्ट पडला

“शंकरराव कोठे राहतात रे?” नारा
थ्याने त्याला विचारले

दूर चोटाणे दाखवीत तो म्हणाला “ती
झाडे दिसतात ना, ती त्यांच्या मनाच्या
मितीच्या चारी बाजूला आहेत.”

तिथे बाणसरी थोडे पुढे गेले.

भीमूने एक पांढळ पुढे होते म्हणाला -
“माझ्या हातचा फटका खाऊन व गेलेला
पहिलवान बिरलाच आढळेल.”

सर्वांनी आपापली शेरवी गाऊन रामन-
वसीच्या जत्रेला निघाल्याचे सांगितले.

“आमच्या गावावरूनच मद्राचलला
बायची बाट आहे. गांवी काळ तेव्हा
त्रिसारलाशिवाय मला दुसऱ्या कातिथ्य
उडकाराचा ऊभ दिला पाहिजे बरं का?”

ही मनुष्य मोठ्या क्रमाने म्हणाला,

त्या गर्बिष्ठानी त्या नवीन अवोळसी
व्यक्तीचे नाव गाव विचारले नाही

बांबोया

गुरे भरत होती ते कुरण पार करून
ते थोडे पुढे गेले तेव्हा त्यांना किडवाच्या
कोटामातली भित दिसली व एक मोठा
दिही दरवाजा दिसला. दरवाजावर एक
पहिलवान पाहारा देत होता

‘हे कोणाचे घर रे?’ भीमूने त्या
पाहारेकऱ्याला विचारले.

‘शंकररावाचे!’ पाहारेकरी म्हणाला.
भीमू आत जाऊ लागला

“बांब, आता कोठे निघालास!” थले
म्हणत पाहारेकऱ्याने भीमूचा हात पकडला.
आणि त्याला अडवले.

भीमूच्या रागाचा पारा चढला. त्याने
त्याचा हात सडकून आपला हात सोडवून
वेण्याचा विचार केला, पण काही उपयोग
झाला नाही. नंतर दोन्ही हातांनी त्याला
डकळत आपल्याचा विचार केला व मयल

पण केला, पण निरुपयोग, भीमूच्या मर्बा
गाळा घाम झुटला. इतक्यात घोळ्यावर बसून
तो परतघाटेत नदरेला मनुष्य रोष थाला.

‘आजाल’ यावे, यावे, आम कावे मी
आधी पानांचे म्हणून होता पण डोकटी
उशीर झालाच. या गरिबाचे माझे घर” तो
घोडेस्वार म्हणाला

ते तिथे भरत पोचले. ते घर नव्हते
इंद्रभुवन होते. तेथे हस्तीदेवी खुर्च्या,
सोन्याबांदीची आंजी व हिरे मापके
बदलेल्या तसविरी व जिरे होती.

शंकररावाने त्या सर्वांना सोन्याच्या
ताटात नेवायला बदले, थोडा वेळ आराम
करून तिथे विनम्रपणे शंकररावाचा निरोप
घेऊन पुढच्या प्रवासाला निघाले.

त्यानंतर त्यांनी आपल्या घोडपणाचा
टोषा कोणासमोर गाविला नाही.

प्रथमतः प्रारम्भ

एका गावी दोन भाऊ रहात होते. आपल्या मयज फुकट असतो. मी कोणत्याही घराच्या परसत भाजी पाहून, मकारचा मयज करायला तयार नाही." ती विकून मोठा भाऊ स्वतःच्या व चाकट्या ते ऐकून मोठ्या भावाला राग आला. भावाच्या पोटापाण्याला लागतील एवढे त्यावर दोघांची आपसात वाचावाची पण पैसे मिळवीत आहे. चाकट्या भाऊ झाले, मोठा म्हणाला—"भारताने कधी मोठ्या भावाच्या कामाला कधी हातभार लावीत नसे त्याचे उपकार देखील नाहीत नसे.

असेच काही दिवस गेले. एकदा मोठ्या भावाने चाकट्या भावाला बोलावून सांगितले की "तू हातपाय हाळवीत नाहीस की काही काम करीत नाहीस. मी किती दिवस तुझी 'चाकरी' करू ?"

चाकट्या भावाने मोठ्या भावाच्या शोक्याकडे दुर्लक्ष केले व म्हणाला—"भारतात असेच तर सर्व काही होते. मनुष्याचा कस या. दोघांचा तर्क मी ऐकला आहे

पण उद्या पिकांछी बरोबर उत्तर देतो," लागला. काळोखात त्याने सर्व मंदिर मची म्हणाला.

रात्री मंथ्याने दोघा भावांना कालीच्या चाचपत जात असता त्याचा हात एका तेंड्यात बंवी करून ठेवले. देवळात काळोख होत. त्याने चब घेऊन पाहिली. त्याचा हात हाताला इत दिसत नव्हता आणि वाटले की काही मातेला दाखविलेला नैवेद्य दावाना वाटले. रात्र वाढत गेली तसतसे त्याच्या पोटात कावळे पण कोकळ लागले. टाकली. पीत असता त्याला खळ्यासारखे भांग्यावर भरवसा ठेवणारा चाकट्या भाऊ काही तरी कागले ते काढून तो दूर फेकू लागला. भागी म्हणून राहाला. पण लागला. ते त्याच्या चाकट्या भावाच्या प्रयत्नावर विश्वास करणारा. मोठ्या भाऊ भांग्यावर जाऊन पडू लागले. क्षीर संपली म्हणून जायला कांटे वाट आहे का पाहू व मोठ्या भावाची धूत पण भांगली. त्याला

मनातल्या मनात फार आतंदा भावा की त्याच्या बाकटा शी एक वागी पडून आहे. त्याला मूक लागली असताना त्याला चांगल्या वंदा मिळाला. त्याला मनाच्या मोकळ्याने कळते असताना.

दुसऱ्या दिवशी मनाचे शिपाई बाले. त्या दोघांना कैदेतून सोडवून बाराबारात घेऊन गेले.

मनाच्या मनात बळून विचारले—“राज कमी गमतीत येई ना?”

“प्रत्येक कार्याला मानवाचा प्रत्यक्ष आवडणारा आहे. काळोखात चावपट गेलो तर माझ्या हाताला एक बाटलेले तांदूळ लागले. त्यांतली खीर खाऊन मी आपली मूक मागणी आणि छान झोपलो.”

मनाच्या मनाच्या विचारले “तू काय रे केलेस?”

“मी काही केले नाही. एका कोपऱ्यात बसून राहिलो. मोज्या चेष्टाने माझ्या मोठ्या भावाने माझ्या अंगावर खडे मारले. मला गुनगुन केले, जे खडे मी मनात कळत ठेवले.” बाकटा म्हणता

‘ते खडे आम्हीना का तुझ्यावरून दाखव, मनु’ मनी म्हणाला.

बाकटा भावाने एका फडक्यात बांधलेले खडे काढून सोडून दाखविले. ते दगड नगरे हिरें होतं यंथी म्हणाला—“माझ्या मी दोघांनी परीक्षा घेतली. मोठ्या भावाने जो प्रश्न केला त्याच्या मागे त्याला फडक्यात फोडून मिळाले. एवढेच नव्हे तर त्याने स्वतःच्या हातात आलेली लोखंडी तल्ले कारण त्याच्या नशिवात ठेविली.”

राजाने ही रसे बाकटा भावाच्या ठेवून घ्यायला सांगितले.

कुठल्या जिवितात

दक्षिणेकडील स्नेही मित्रांचा सदा स्पर्शीला वसला. नंतर पुन्हा तितक्याच मोहरा फार आवडला. लोच त्याने एका सुंदर घालवून घेतला, अशा तऱ्हेने बळारामाची मनामंडपान सांगण्याचा डाव गाडला य माजून पडली होत गेली.

गोन्याचे फारी मागूनून तथा ठेवले त्यानंतर रोवडी बळारामाने एक कोटी सुवर्ण सुत्रा त्याने बळारामाकडे निगेण पाडवला की थोडा काळून डाव जिंकला. बण स्पर्मी थोरडका “मी डाव जिंकला व बळाराम हारला. बळारामाला फसे टाकतांच येत नाहीत. मीच जिंकलो.”

असे दक्षिणाम्य राजांच्या मूचनेवरून ठरले ‘हो’ का ‘हो’ मिळवीत त्याचा मित्र सोने, चांदी, हिरें व माणके यांच्या राशी प्रत्येकाने आपून उभ्यास्था व घुताला सुरवात जाली बळारामाने सुरवातीला दहा हजार सुवर्णमुद्रा पणाला लावल्या व त्या घालवून स्वतःला आवळून तो तेथे हजर होते त्या

तुम्ही मोठे राजा आहे. तुम्ही ठोकळ्या मारवे. पण कां बसला आहे ?”

तरी काण्याच्या नाहावाट जवळ तिघांना गार्स आता बळगामास स्वतःचा आचरणे अशक्य झाले त्याने गंगाच्या मारत ठकमीला असं बंडवल की ठकमी जाणवत, लागी थड झाला. लाकडी पट उचलून त्याने कक्षी देखाण्या राजाच्या मारला कपळीन त्याचे डोकें फुटले. इतर कोक बळगामावर हल्ला पडले तेव्हा बळगामाने त्याच्या तळवारीचे तुकडे तुकडे करून टाकले एकेकाळी धडक अग्निनीवर आपटले. बळगामाचा तो राग पाहून जे जिवंत होते त्याची पाकळत पळ पळाला

बळगामाने सारांमंडप जला तळीने बहून टाकला आणि पण आनंदपूर व सर्व वृत्त कुणाला मरितले कुणाला त्यावर काढा बोलला नाही आनंद शाब्दिक किंवा दुसऱ्या स्थापने याच्या तोडावून कळण्यामागून नव्हते. परंतु इतर नांदवानी बळगाम व चातुर्गामी केली यानेच सर्व वधुचक्रावर टाकलेला शस्त्र आले

बळगामाच्या शोभन पराक्रमाची कीर्ती जगभर होती लोक म्हणू लागले की कधी

बळगाम व भीम दोघांचे द्वंद्व युद्ध होण्याचा प्रसंग राहणार नाही असे मानले जात होते. पण त्यावेळी त्याने बळगामाचे कोणाला शक्य होईल का ?

एकदा कुणाला मुलगा सांग दुर्धोषनाची मुलगी लक्ष्मणा हिचा उषवत घेऊन पळाला. त्यांना कौरवांनी सांवाचा पाठलाग करून त्यांना पकडले व हस्तिनापूरच्या बंदीशाळेत कैदी म्हणून त्याला आणून ठेवले ते एकदा बळगामाला राग आला. तो सरळ हस्तिनापूरला गेला व सावाळा तळवारी साडून बायला त्याने सांगितले. पण कौरवांनी त्याचे ऐकले नाही

बळगामाने त्या बंदी कौरवांनी खोड घेऊन घेतले सर्व हस्तिनापुराला उचलून गेले. पण फेकून देतो अशी प्रतिज्ञा केली व आपल्या नागांच्या फाळ जमिनीत गावून हस्तिनापूर जमिनीतून उचलून टाकण्याचा ठराव करू लागला

दुर्धोष पावळत गेला सांवाला मुक्त करून कौरवांनी बळगामाचा राग शांत केला त्याने बराच इकरामाचे शिस्त घेऊन कडल करून दुर्धोषाने गुप्तूचा केली बळगामाने ज्या गावने हस्तिनापूर उचलून

एवढ्या खून केला होता ती बंधू वगळती व हस्तिनापूर तसेच बंधूंचे गडद गेले दुर्धोषाने बळगामाकडून गडद घडून घेतले तेथे त्याने प्राविण्य मिळविले

त्याने सुभागास बंधूंचा नावाच्या एका गडदने जगभर धुमकून मारून बायला सुखाने केली प्राविण्यानिष्ठपणे तेथे त्याची राजधानी होती या बंधूंचा मुलगा होता त्याला बळगामाकडून बंधूंचा झाली होती त्याला जिकण देवाना अशक्य होते त्याच्या बानाने विलाक हादळत गेला.

सर्व प्रथम त्याने इंद्राच्या राजधानीवर, म्हणजे अमरावतीवर स्वारी केली. त्याने भुटिप्रहार करून अमरावती काठाची दारे फोडली आणि सिंहाद काढून स्वतः इंद्राला इंद्र युद्धास आवाहन केले. इंद्र हारवानावर बसून व वज्रासुख धारण करून समोर येताच नरकासुराने त्याला न भिता याच्यावर दत्तप्रहार सुरू केला. इंद्राच्या मदतीला धर्म, कुंवर व वरुण पण आपापले सैन्य घेऊन आले.

तिकडे नरकासुराच्या मदतीला हयग्रीव, विश्वामू, मुर नामक तिघे राक्षस वीर आपापले सैन्य घेऊन आले. त्यांत हयग्रीव-

भांबोबा

Full Screen

127

62

176

वाशी वस्त्राचे युद्ध झाले. त्या वेळी हयग्रीवाने वरुणाचे डोक्याचे फोडले. रक्षाची भार वाढू लागली. तो बेभुद्ध होऊन जमिनीवर पडला. शुद्धी आल्यावर तो रणांगणावरून पळून गेला. त्याच्या पाशापाट त्याचे सैन्यपण पळून गेले. नरकासुराच्या राक्षसप्रहारामोर इंद्र देखील टिकाब धरू शकला नाही व त्याने पण रणांगणावरून पाय काढला. नरक मृगाने इंद्रपरीत प्रवेश करून त्याचा जय झाल्याने जाहीर केले. नंतर त्याने इंद्राचे मिहासन बळकावले आणि उर्वशीला बोलवून म्हणाला "मी सर्व विदुषांकडून जेवून आज वेवांचा राजा झाला आहे. तेव्हा या पुढे तुला माझ्या अंतःपुराड राहून माझी शर्मा म्हणून माझी सेवा करावी लागेल."

उर्वशी म्हणाली "कवळ! पण, मर्या व मुनी यज्ञ करून अशी ह्दाची आराधना करतात तरी तुम्ही आराधना करण्याला तयार असतील तर मी पण तुम्ही दामी जायला तयार आहे."

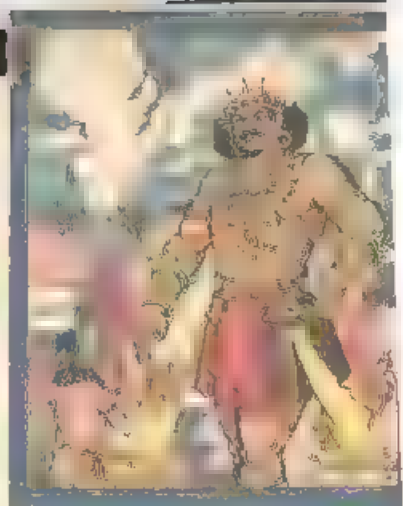
नरकासुराने ती अट कबूल केली, नंतर त्याने सर्व अमरावती लुटली व उषस्मन केली. सुमरु पर्वतात तो रत्नांचा साठा

हीता तो सर्व खणून काढला. आठ हजार देवकात्यांना कैद केले, विश्वकर्माच्या मुलीला पण बंदी केले आणि आपल्या राजधानीत परत आला.

नरकासुराच्या आज्ञेने राक्षसांनी चवदा भुवनेतर दुर्गाद्वर सुरू केली जी जी मूलमान वस्तु मिळेल ती आणून ते आपल्या राजाला देऊ लागले. त्यांनी घोर अत्याचार सुरू केला. सर्व अप्सरा, मोळाहजार एकरी गंधर्वकन्या, किन्नरीक लख यक्षकन्या, असुरकन्या, किन्नर गिद्ध, राक्षस व विद्याधर स्त्रिया या सर्व बंदी करून सर्व राक्षस प्राणज्योतिष-पुरला लागे.

प्राणज्योतिषपुराच्या रक्षणार्थे मुर, हयग्रीव, विश्वामू व पंचजन हे चार राक्षस चार पक्षेला उगे होते. मुरासुराला किन्नरीक हजार मुलगे होते. त्याच्या पराक्रमामुळे नरकासुराच्या राजधानीकडे कोणाची बघतही बल्ले शक्य नव्हते.

नरकासुराच्या गर्भे वाढत गेला. त्याने प्राण्यांचा छळ सुरू केला व यज्ञ-धर्म करू लागला. धर्माचे ध्वंस करणे हेच एक ध्येय सधोर ठेवून त्याने सर्व मृत्ती पादाक्रांत केली.

एकदा तो बदरीवनान शिरला. त्यावेळी तेथे ऋषी व मुनी यज्ञ करीत होते. यज्ञ पाहून नरकासुराला उर्वशीची प्मादवण झाली. त्याने मुनींना विचारले "तुम्ही हे सर्व कोणता प्रसन्न करण्यासाठी करीत आहात?"

"ब्राम्ही, वेदान माहितल्याप्रमाणे इंद्राची आराधना करण्यास टी यज्ञ करीत आहो. ऋषी म्हणाले ते एवढे नरकासुर म्हणाला- 'मी इंद्राचा व आज्ञे वरुण मम, कुंवर हत्त्यादेकांचा पराभव केला आहे आणि मी

Fullscreen 127

मंडपात शिखर यज्ञ भंग केला. यज्ञ पर्यंत ठार केले. उद्वेगताळ ठार केले. अशाच्या राशी पायाळाची तुडविल्या. मुनिपल्लीचा मानभंग केला. अशा तऱ्हेने बदरी-वनाचा नाश करून नरकासुर प्राण्योतिषपुरी परत आला.

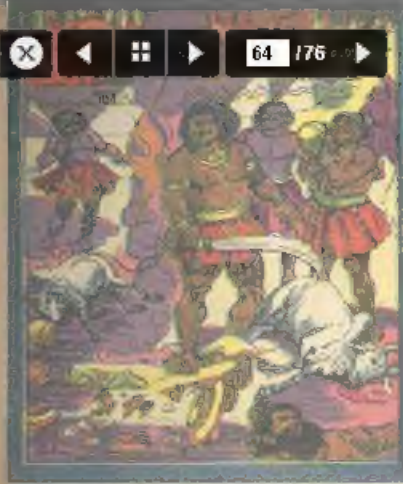
त्यानंतर बशिष्ठ, रामदेव, कपिल, कश्यप जाबाली, भरद्वाज इत्यादी मुनींनी एकत्र बसून विचार केला की अशातऱ्हेने यज्ञ भंग झाला, तर पुढे काय? पतिव्रता मुनिपल्लीचा मानभंग होऊन कागळा तर तो कसा काय सहन करावयाचा!

अशा दुष्ट राक्षसाने पारिपत्य करणारा कोणी नाही काय! शेवटी विचार करता त्यांना श्रीकृष्णाची आठवण झाली व ते द्वारकेला निघाले.

सर्व ऋषी दक्षिण दिशेला तीर्थ स्नान करीत तीर्थक्षेत्रातील देवांचे दर्शन करीत भागीरथी नदीच्या काठी आले. भागीरथीत स्नान करून प्रायश्चित्त केले. नंतर मजळ दूर मजळ करीत स्वर्गाहून सुंदर व वैभव

शाली अशा द्वारकापुरीला आले. द्वारकेचे माझा उपमर्द करणाऱ्या या कर्षीचा यज्ञ सौंदर्य पाहून कौतुक करीत ते श्रीकृष्णाच्या ध्वंस करवा. त्यामार्गे राक्षसांनी यज्ञ राजवाड्यात आले आणि कृष्णाला निरोध

बांदोबा

64 176

विलोकाचा राजा झाले आहे. आपुढे तुम्ही माझी आराधना केली पाहिजे. मी तुमच्या सर्व इच्छा पुऱ्या करीन.”

कर्षींनी नरकासुराळा उभार दिले—

“आम्ही इंद्राळाच आराध्य मानोत आलो आहो व त्याचीच आराधना करीत राहणार. तू दुष्ट राक्षस आहेस. इक्षी पूजा किंवा आराधना आम्ही करणार नाही.”

ते ऐकून नरकासुराळा राग आला. तर मजळ करीत स्वर्गाहून सुंदर व वैभव त्याने आपल्या अनुयायांना आज्ञा केली की माझा उपमर्द करणाऱ्या या कर्षीचा यज्ञ सौंदर्य पाहून कौतुक करीत ते श्रीकृष्णाच्या ध्वंस करवा. त्यामार्गे राक्षसांनी यज्ञ राजवाड्यात आले आणि कृष्णाला निरोध

मंडपात शिखर यज्ञ भंग केला. यज्ञ पर्यंत ठार केले. उद्वेगताळ ठार केले. अशाच्या राशी पायाळाची तुडविल्या. मुनिपल्लीचा मानभंग केला. अशा तऱ्हेने बदरी-वनाचा नाश करून नरकासुर प्राण्योतिषपुरी परत आला.

त्यानंतर बशिष्ठ, रामदेव, कपिल, कश्यप जाबाली, भरद्वाज इत्यादी मुनींनी एकत्र बसून विचार केला की अशातऱ्हेने यज्ञ भंग झाला, तर पुढे काय? पतिव्रता मुनिपल्लीचा मानभंग होऊन कागळा तर तो कसा काय सहन करावयाचा!

अशा दुष्ट राक्षसाने पारिपत्य करणारा कोणी नाही काय! शेवटी विचार करता त्यांना श्रीकृष्णाची आठवण झाली व ते द्वारकेला निघाले.

सर्व ऋषी दक्षिण दिशेला तीर्थ स्नान करीत तीर्थक्षेत्रातील देवांचे दर्शन करीत भागीरथी नदीच्या काठी आले. भागीरथीत स्नान करून प्रायश्चित्त केले. नंतर मजळ दूर मजळ करीत स्वर्गाहून सुंदर व वैभव

शाली अशा द्वारकापुरीला आले. द्वारकेचे माझा उपमर्द करणाऱ्या या कर्षीचा यज्ञ सौंदर्य पाहून कौतुक करीत ते श्रीकृष्णाच्या ध्वंस करवा. त्यामार्गे राक्षसांनी यज्ञ राजवाड्यात आले आणि कृष्णाला निरोध

बांदोबा

अरण्यपुराण

[२२]

मौवली वनप्रस्थानावस्थेत अशी दिवस राहून परत भरपूर आस्वांनंतर ही कावाही त्याची मैत्री पहिल्यांदासाठीच कावम राहाली. ज्या वेळी माकडे त्याला ठाकून त्या पदव्या नगरात येऊन गेली होती त्या दिवशी कावाने त्याचे रक्षण केले होते, ही गोष्ट मौवली कधी विसरला नाही.

एकदा कावा आपली कात यकत आहे हे ऐकून मौवली त्याला भेटायला निघाला. कात दाऊन शास्त्रावर नवीन कात आंगार बांगडी वेईपर्यंत कावा निस्तेज होत असे.

मौवली आता वृद्धात सुक्या राहून बसला. अरण्यप्रीति इतर जनावरांप्रमाणे कावाने पक्ष त्याला आपला पुढारी मानले. दुपार झाली. कावा वेढोळे करून नक्षत्रावर

मौवली त्याच्यावर आराम सुखीसारका नेऊन बसला. कावाची कावकवक कात हल्लात येऊन तो वाहू लागला. "होळ्यावरची कात कशी साफ आहे पहा." मौवली म्हणाला. "तुझ्या आंगावरचे चामडे जुने शास्त्रावर कधी कडक वातट होत नाही का?" कावाने विचारले.

"मला तसे काही वाटले की मी आघोळ करतो. पण तुटका की राण्यात जुंको. मंडीच्या दिवसात मी खरखरीत होतो. पण पुन्हा मऊ होऊ लागते. "मी कात टाकतो व आघोळ सुद्धा करतो. माझी मी कात कशी आहे?" कावाने विचारले.

मौवली त्याच्या अंगावर हात फिरवीत म्हणाला—“कासबाची पाठ हिच्याहून जास्त टणक असते. पण ती एवढी सुंदर नसते. फुलपाखरांच्या पंखावरच्या रंगासारखे तुझ्या अंगावर फसे सुंदर ठिपके आहेत?”

“पाण्यात जाऊन आल्याबरोबर माझे अंग अगदी मऊ होऊन जाते. चरू पाण्यात जाऊन थोडा वेळ डुंबू या.” काबा म्हणाला.

“मी तुला उचलून नेऊ का?” असे म्हणत मौवली काबाला पोटाच्याजवळ धरून उचलू लागला. पण ते वजन त्याला का उचलणार? काबा गंमत पहात होता.

ते दोघे नियमितपणे व्यायाम करीत, कुस्ती खेळत. दोघे परस्परांच्या शक्तीची व दृष्टीची परीक्षा करून पहात. दोन्हीत काबाचाच नंबर वर असे. मौवलीचे शरीर हळू हळू वाढत गेले तसतशी शक्ती वाढ-वायला काबानेच त्याला शिकवण दिली. एकदा काबाने मौवलीला पायापासून डोक्यापर्यंत विळखा घालून त्याला स्वतः सोडवून बाहेर यायला सांगितले. मौवलीने स्वतःचा हात सोडवून घेऊन काबाचा गळा धरून आवळण्याचा यत्न केला. म्हणून काबाचा विळखा सैल केला. काबा जोराने आपले डोके वर उचलून मौवली वर आपटू लागला. मौवली शिताफीने स्वतःचा बचाव करून त्याचे डोके बाजूला ढकलीत होता. पण कधी कधी स्वतःला वाचविणे त्याला कठीण जाई. शेवटी काबाने मौवलीला धरून दूर फेकून दिले. तेव्हा दोघांची कुस्ती संपली. नंतर दोघे एका खडकाळ डबक्यात पोहोत राहाले.

“यातच आनंद आहे. यावेळी मनुष्यांच्या वस्तीत राहणारे मोकळ्या उघड्या हवेत न राहता दारे खिडक्या बंद करून लाकडाच्या फळ्यांवर पडून लोळत असतील. घाणेरडे

Fullscreen

127

70 176

मांतील तोरण

नंतर अठरा भुवारात पुढे निघावो. तेथे मला एक पांढरा पग दिसला त्याने मला अनेक मग्या गोष्टी सांगितल्या व मग्या वस्तू दाखविल्या." काका म्हणाला.

"नवे प्राणी आहेत का शिकार करण्या लायक?" मौवलीने विचारले.

"त्यांनी शिकार नाही करीत. शिकार करावला गेलास तर सर्व हात पडतील. मनुष्य तर त्याला पाहण्यासाठी घाब घेतील. ती पांढरी फळा आहे." काका म्हणाला.

"जाऊन पाहून येऊ या. मी तरी कवी काही मनुष्यच होतो." मौवली म्हणाला.

"ठीक ठीक, त्या पांढऱ्या फळाचे दग काय असेस ते घाटते तुला? या जंगलाचे वितके नव जाहे वितके आहे रगचे. मी त्याला तुझ्या विषयी सांगितले तो म्हणाला— "मनुष्याला पाहून एक युग झाले. तुला

शेलापून घेऊन कायला त्याने सांगितले आहे. त्याच्याकडे ज्याज्या वस्तू आहेत त्यांच्यावर तो आपला शीव ओवाळून टाकतोय बरे." काका म्हणाला.

"तर मग शिकार करण्यासारखीच वस्तू आहे म्हणायची." मौवली म्हणाला.

"मी कोणत्या शब्दात त्याचे वर्णन करू हे नाही मला कळत." काका म्हणाला.

"तर मग नाक घा, मी जाऊपर्यंत एक डेलीन पांढरा बाग पाहिला नाही. त्याला पग पाहून येऊ." काका म्हणाला.

"त्यांच्यात जीव नाही. त्यांचे तो रक्षण करतो म्हणे." काकाने समजूत पालण्याचा प्रयत्न केला.

"बस तर." असे म्हणत मौवली पाण्याबाहेर आला. दोघे पशूंच्या गावाकडे निघाले.

जगावर्तीक सुप्रसिद्ध हिंदी मंदिरांच्या बाबोवर मग्या तऱ्हेचा तोरण असतात. वित्तंतले तोरण (तोरेचि) शब्द कृमिष्ठ तिर्यक्तेजाने झार आहे. हे तीर्थांत अंठन र्णव पत्रावाये मष्ट शाळेच्या हिरो विमा वगरापासून आगेव दिसेकडे आहे. हे तोरण कायराच्या सगळ्या लाकडाचे आहे. हे तोरण हिरोविमा खाडीवर पन्नास फूट उंचीवर उभे आहे.

